

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Et Tilbageblik

Af H. V. Clausen

I Anledning af hans 70-aarige
Fødselsdag 14. Januar 1931.

(Særtryk af „Hejmdal“)

Trykt i „Hejmdal“s Bogtrykkeri — 1931

Et Tilbageblik

Af H. V. Clausen

I Anledning af hans 70-aarige
Fødselsdag 14. Januar 1931.

(Særtryk af „Hejmdal“)

Trykt i „Hejmdal“s Bogtrykkeri — 1931

Det ligger nært for mig i disse Dage at kaste et Blik tilbage paa den forgangne Tid og søge at gøre mig klart, hvorledes de Interesser, jeg gennem Livet har næret, og de Opgaver, jeg har været delagtig i, er opstaaet. Jeg ser, at disse Interesser har været ret spredte, at de paa de fleste Omraader har medført Dilettantisme, men en Kendsgerning er, at disse Interesser, denne Trang har været samlet i een Person.

Imidlertid er det ikke mine Memoirer, som for Resten ikke er skrevne, der her skal gives Del i; det er ikke min Opfattelse af Mennesker og Begivenheder, som jeg har haft at gøre med, efter at jeg var kommet til Skelsaar og Alder, jeg skal udrede; det er heller ikke hvad jeg har modtaget i Arv, jeg vil tale om; men blot de ydre Forudsætninger, der har været med til at bestemme min Udvikling i Barndommen og Ungdommen, indtil jeg i det væsentlige var modnet, i visse Maader maaske stivnet, og indtil jeg

skulde begynde at gøre min Indsats i Livet.

Det første Digt, der har gjort Indtryk paa mig, er ganske sikkert »Dejlig er den Himmel blaa«. Jeg har faaet det ind gennem Velklangen i Ord og Rytme og ikke ved at høre det sunget, eftersom jeg er aldeles umusikalsk. Men fra den Tid har Vers, Poesi været en Fornødenhed for mig og er det den Dag i Dag, om end nu i mindre Portioner, end jeg dengang kunde indtage. Og fra min Barndom kan jeg saa omtrent notere den Situation, de Omgivelser, i hvilke jeg modtog hvert hidtil ukendt Vers, ukendt Digtværk, og de Bøgers Tryk og Udstyr, hvori Poesien var nedlagt. Jeg ved, hvad det første er, jeg har læst af Øhlenschläger, Ingemann, Holberg, Wessel, Blicher og i en senere Alder af Shakespeare; jeg skal dog ikke trætte med Opregning.

Men ad en anden Vej kom jeg ogsaa Digttekunsten nærmere i min Fødeby Odense. Det var

gennem Teatret, hvis Skuespiller-selskab regnedes for det bedste i Provinsen, lige som Odense an-saas for at have det bedste Pub-likum. Der har jeg fra Børne-bænken — en Mark Entre — op-levet meget og fantaseret mig til mere, fra Eventyrkomedier som »Lumpacivagabundus«, »Capricio-sa« og H. C. Andersens »Mer end Perler og Guld«, over »Julestuen« og »Jeppe paa Bjerget« til »Axel og Valborg«, »Elverhøj« og »Svend Dyrings Hus«. Det kongelige Teaters Skuespillere gav engang en Akt af »Landet fundet og forsvundet«. Vilh. Wiehe hav-de Heltens Rolle. Ogsaa et af de to Furorestykker fra 70'erne, »Ber-tran de Born«, har jeg overværet Fremstillingen af — det andet, »Ambrosius«, falder først i mine Studenteraar. Her vaktet min Optagethed af Middelalderen fra den romantiske Side, men ogsaa fra en anden: dens Arkitektur. »Axel og Valborg«, det er Trond-hjems Domkirke, »Bertran de Born«, det er Canterburys og vestfranske Ridderborge.

Men endnu ad en tredje Vej end gennem Læsning og gen-nem Teatret med de brogede Dragter og omskiftelige De-korationer førtes jeg til at holde af Dramaet. Den ældre Mantzius,

Faderen til Carl, afskediget fra det kgl. Teater, holdt Aar efter Aar i Katedralskolens Solenni-tetssal med de bleggule Vægge Oplæsninger af klassisk Littera-tur: »Julius Cæsar«, »Købmanden i Venedig«, »Henrik den Fjerde«, Holberg (f. Eks. »Don Ranudo«, »Det lykkelige Skibbrud« og flere.) Heibergs »De Nygifte«, »Løjtnant v. Buddinge«. Det var en Fest for de unge lydhøre; ellers var der intet festligt i Skolen.

Skolen selv. Ja meget godt om den kan jeg ikke sige. Der var flere Lærere, som ikke blot var respekteret af deres Elever, men ogsaa hjemmehørende i de bedste Kredse i Odense, der var paa den anden Side en Række ret udue-lige teologiske Kandidater, der af den ene eller anden Grund ikke var bleven befordrede til Præste-embede, og der var endelig nogle rene Umuligheder. Læreren i Tysk var teologisk Kandidat, Gaardejer og Hestehandler. Min Religionslærers Spekulationer gjorde sit til at vælte »Fyns Fol-kebank«. En tredje, en personlig saare hæderlig Mand, var saa li-det inde i de Fag, han underviste i, og saa lidet i Stand til at skaffe sig Respekt, at der af et Hold Studenter, en 15 Aar yngre end mit, kunde udgives en maskin-

skreven Samling paa 250 Idiotier af ham, som man delvis forledte ham til at begaa. Jeg har senere kunnet more mine egne Elever ved at give et Udvalg af dem. Noget bitter kan man være den Dag i Dag over den ringe Kundskab, man fik i de moderne Sprog. At vi lærte godt Latin og Græsk, kunde vi takke Rektor Peter Petersen og Overlærer Nielsen for. Det vil sige, det afmaalte Pensum og intet ydermere. Om græsk Kunst intet som helst. Rektor havde udgivet en græsk Antologi, og efter den læste vi græske Lyrikere, »Antigone« og »Skyerne« Men Poesien hos dem og i Homer maatte vi selv om; var vi opladte i saa Henseende, gav den sig ogsaa selv. Hvor husker jeg ikke blot Nausikaa og Penelope, men i selve de græske Heksametre hørtes Bølgens Skvulp om Skibets Stavn, da Telemakos i Natten sejlede mod Pylos, og hos Aristofanes var der ikke blot Løjer, men Lyrik »ved Vaar i den dejlige Tid, naar Platanen hvisker til Elmen«. Fantasien maatte vi selv medbringe.

»Ti, än mot gossens skolpulpet
hun lutar sig i hemlighet,
vår barndoms tröstarinna.
Med hennes trollglas i sin hand,
i lexans torra öckensand

skall liv och färg han finna.
Du hulda fe, du barnens vän,
i bokens bräddar måla än
din bildvärld för de unga.«

Paa anden Maade end gennem Teaterdekorationer kom jeg til direkte at interessere mig for en Kunstgren, for Arkitekturen. I 70'erne restaureredes St. Knuds Kirke, og jeg har fulgt med denne Restauration fra først til sidst, kan jeg sige, ikke oppe paa men mellem Stilladser og Kalkbaljer og over Murbrokker. Jeg har set denne Kirkes Indre i fire forskellige Iklædninger, fra jeg, da min første Rektor Henrichsen begra vedes, i Stedet for at høre paa Prækenen, som jeg vel ikke forstod meget af, stirrede op i de hvide Hvælv med de gyldne og blaa Stjerner og fantaserede over det mystiske Mørke inde i de Pulpiturer, der i to Stokværk med pompøse Trappeopgange fulgte med ned langs Kirkens Sider, alt i Rokoko, og gennem to Omdannelser til det nuværende helt hvide Kirkeindre, hvor kun Klaus Bergs lueforyldte Alteropsats straalere frem. Det var Kunst, og det var Fortid, man lærte derinde. Det var Middelalder. »Danske Mindesmærker«, Helms' »Ribe Domkirke« og Høyens Skrifter blev dernæst min Lektüre. Jeg har senere skrevet en lille Bog

om Middeltidens Kunst, men nu er jeg ikke længer udelukkende Gotiker.

Til Sværmeri for Middelalderen hjalp ogsaa Ingemanns Romaner, som jeg endnu den Dag i Dag kan vende tilbage til, saa levende og friske og afvekslende er Skilddringerne, særlig i første Halvdel af »Erik Menveds Barndom«. Lad saa være, at Personerne tænker, taler, handler, som man gjorde i Frederik VI's Tid. Walter Scott har derimod ladet mig temmelig urørt; han er ogsaa for vidtløftig, maa jeg sige pedantisk. Det væsentlige gaar tabt for det udvendige.

Ogsaa Ingemanns Morgen- og Aftensange med deres Følelse for det største og det mindste stemte mig tidlig. Jeg regner det til min Fortjeneste, at jeg har faaet dem indført til Brug ved de nordiske Møder paa Hindsgavl. Og Grundtvigs mægtige Salmeværk runger endnu i mine Øren. Men ogsaa ad en anden Vej stiftede jeg Bekendtskab med ham. En Oplysningskilde af uvurderlig Betydning for mig var dengang »Illustreret Tidende«, som mine Forældre holdt. Nu staar Ungdommen paa mange flere Maader i Forbindelse med Verden. At en stor Mand var død med Grundtvig, læste jeg, da et Nummer i

September 1872 indeholdt hans Billede, som Patriark med det hvide Skæg og paa den følgende Side Fr. Barfods Nekrolog. Hvor meget forstod jeg imidlertid af ham i 11 Aars Alder, lidet, men efterhaanden klarede mit Syn paa ham og hans Menighed. I Odense holdtes i 70'erne de store grundtvigske Vennemøder fra det hele Land, og ved dem har jeg været Tilhører. Omtrent den mest veltalende Mand, jeg har mødt, Præsten Vilh. Birkedal, fyldte der min Følelse og min Fantasi. Som han kunde skildre Hellig Olav, før, under og efter Stiklestad. Da jeg i Sommer af det norske Blad »Aftenposten« blev opfordret til at skrive om Hellig Olav, og jeg ikke har nogen særlig videnskabelig Kendskab til ham, valgte jeg at skildre netop det Indtryk, Birkedal — og saa Snorre*) — havde givet mig af ham. I en Parantes maa jeg nævne en anden Grundtvigianer, Ernst Trier fra Vallekilde Højskole, i Besiddelse af en lignende Veltalenhed. Som han, selv Jøde af Blod, kunde gaa ind i de gamle Patriarker, Abraham,

*) Snorre, som jeg kendte gennem Grundtvigs Oversættelse, har ligesom mange andre islandske Sagaer været af stor Værdi for min historiske Udvikling.

Isak og Jakob. Det var dog senere, da jeg allerede var ved at blive en Kætter og frafalden. Men aldrig har mit nye Syn paa Livet bragt mig til at underkende de Værdier, jeg dengang vandt.

Paa et af disse Vennemøder fik jeg vel første Kendskab til en senere væsentlig Interesse, Slesvig. Blandt Talerne var en, der udtrykte sig paa uforfalsket slesvigsk Maalføre. Det var Frimeghedspræsten dernede fra, L. B. Poulsen. Som rigtig Latinskoledreng forargedes jeg dog over et Citat, han kom med af Grundtvig om det onde i Danmark: Det er Latinskolens Værk, som Slangen træsk, som Døden stærk, som Helved uden Ende. Da jeg senere var bleven mere troende Grundtvigianer, morede jeg mig med i mine latinske Bøger foran at sætte Citater, der polemiserede mod Latinen. Blandt dem var Drachmanns Strofe om Horats:

»Paa Villaen sad han, skaldet og fed,
og væved den snusfornuftigste Lære,
om hvordan man vasker sin Stilebog
ren,
om hvordan man skal takkes hans
Højhed Mæcen
ikke mindre end Frøken Hietære.«

Ved Eksamen artium maatte jeg give mine latinske Bøger op til Censoren, Professor Edvard

Holm. Han morede sig over, hvad der stod foran i dem.

Mine latinske Bøger har jeg straks skilt mig ved, da jeg blev Student, men jeg gemmer stadig min Homer og min græske Antologi.

Endnu en Ting maa jeg omtale fra min Skoletid, min topografiske Orm, næret gennem Bøger og Kort, paa Fodvandring. Dengang maatte man vandre til Fods ud fra Odense — der var kun Jernbane fra Nyborg til Strib — og man maatte ret langt bort for at komme til skønne Egne. Odense er en af de mest forfordelte Byer i Danmark med Hensyn til smukke Omgivelser. Men selv til Vissenbjerg og til Langeskov Kro gik vi, skønt det var ikke langt fra Station. Vi vandrede frem og tilbage adskillige Mil, for at nyde Naturen, for at besøge Glavendrup Runestenen eller for at deltage i de Vælgermøder, som dengang holdtes af de unge fynske Venstrepolitikere Klaus Berntsen, Jørgen Pedersen, Anders Tange, Hans Madsen. Vi var jo ogsaa her noget vigtige som i alt Fald vordende Herrer i Aanderne Rige, selv om vi vel ikke var rent troende Højremænd. Naar en af vore Lærere vilde haane os, sammenlignede han os med »den

halvstuderede Røver« Klaus Berntsen. Vi maatte dog i alt Fald indrømme, at han tog sig ud, og at han havde Ordet i sin Magt.

Min topografiske Trang fik mig engang til at køre med en Ligvogn flere Mil ud i Landet, til Gestelev eller Herringe, for derfra at foretage Ekskursioner længere bort. Til min Konfirmation fik jeg anden Udgave af Trap foræret — der var intet Slesvig deri som i første og nu igen i fjerde — og jeg kunde snart alle Danmarks Sogne udenad og havde Begreb om deres Natur og Historie. Pontoppidans Atlas har jeg gennemstuderet; det er i Grunden en meget morsom Bog foruden at være saa lærerig.

Jeg har undertiden sagt »vi« og ikke »jeg«; jeg og mine Kammerater. Jeg tror at have gjort den Erfaring, at det er Kammeraterne, der opdrager en mere end Skolen, Lærerne. Jeg har haft den Lykke at have haft gode Kammerater, der kunde befrugte en. Vor Fører i Skoletiden var nærmest den for ikke saa længe siden afdøde Dr. H. L. Møller. Han havde Alvoren, han havde de kategoriske Domme. Jeg tror, havde han ikke haft dem, kunde

han senere i Livet være bleven en af Højres Førere. Men til hans Buthed kom, at han ikke var Flensborgmand, da Tiden var inde dertil, og Højre ligefrem forstødte ham. Saa var der Niels Hjort, som jeg i en anden Sammenhæng kommer tilbage til. Han var allerede dengang Outsider, men ogsaa den, der havde sin spejdende Næse ude og bragte de nye Ideer til os. Helge Rode holdt for nylig en Rustale, hvori han priste dem, der blev Studenter i vore Dage, fordi saa store Ting nu strømmer ind over Verden, ikke bare Teknik. Men jeg tror, at vi fra dengang ogsaa har Lov til at sige: »Held for os som blev Studenter i den rette Tid.« Fra det forrige Slægtled havde vi arvet de to store aandelige Rørelser, der udgik fra Grundtvig og fra Kierkegaard — de er levende den Dag i Dag — og saa vældede det ind over os med ligesaa mange -ismer som i sidste Hefte af Vilh. Andersens Litteraturhistorie: Darwinisme, Brandesianisme, Socialisme, den nye Teologi, som jeg kan kalde Wellhausenianisme og dertil endelig Røret om Estrup: for eller imod. Der var nok til Diskussion mellem os umodne, nok til at faa Indflydelse paa ens vordende Livssyn og kommende Deltagelse i Livet. Vi var den-

gang i Skolen anderledes fyldte med Stof, som skulde læres, og det synes mig dog, som om vi fik Tid til meget mere udenfor end de unge nu. Ja vi havde jo ingen anden Sport end Fodvandringer, og de hindrer ikke Tankeudbytte.

Saa gik jeg da ind under Ørnen, der skuer mod Himlen, i 1878, og det var skrevet i Forvejen, at jeg vilde studere Historie. Hvad har saa Universitetet og den danske historiske Videnskab bragt en? Kendskabet til adskillige betydelige Mænd. Lad mig begynde med ham, som det var umuligt at komme i personlig Berøring med, fordi han var stokdøv, Caspar Peter Paludan-Müller, Professor i Historie, Digterens ældre Broder. Hans Værker kendte jeg, da jeg blev Student: den svært igennemkommelige »Grevens Fejde« og den saa langt friskere og djærvere: »De første oldenborgske Konger«. Hvor store Egenskaber havde han ikke: til virkelig Indføling i Historien, hvad der fattes mange Videnskabsmænd, en Evne til fra de saa lidet righoldige Kilder at trænge ind til Personerne, en kritisk Mistænsomhed som faa, Evnen til at skelne væsentligt og uvæsentligt. Men samtidig er-

kendte han, at en Historieskriver ikke kan være uafhængig af sin Jord, sit Folk. Hans politisk-nationale Opfattelse var dog den ganske uafhængige Mands. Om hans Forelæsninger skal jeg her ikke sige noget, men saa var der hans Personlighed. Stoltere Skikkelse har jeg sjælden set. Hvor sad den sorte Diplomatfrakke om hans ranke Skuldre, og hvilket Aasyn, som en Løves, mere storformet, maaske mindre ædelt end hans Broders, med stærke, rullende Øjne, der saa fjernt ud, mens han talte. Som alle døve raabte han langt højere, end det behøvedes i det lille Rum med de faa Tilhørere; den stærke Røst stod hos ham mod det bløde, dannede Odensesprog i hans Udtale. Odense havde Ære af at gøre ham til sin Repræsentant i den grundlovgivende Rigsforsamling.

Paludan Müllers Efterfølger om end ikke direkte blev Kr. Erslev, hans aandelige Arvtager i alt Fald. Nylig er der ved hans Død skrevet ham til Ære af taknemmelige Elever; han er den første, der har dannet historisk Skole ved vort Universitet; han bragte os ved sine Øvelser nær ind til Kilderne. Jeg skal ikke gentage hans Ros, skønt jeg saa fuldt som nogen vilde være med dertil.

Hvor har han ikke samlet Kildestof, hvor har han ikke ryddet op, hvor har han ikke blot dette, men ogsaa bygget positivt; jeg nævner kun hans om jeg maa sige »Ehrenrettung« for Erik af Pomern, saa man ligefrem omfatter denne med Sympati. Hvor slog han ikke altid ned paa Hovedsagen og fejede Vrøvlet bort. Hans Klarhed blev til Aand. Han fik mig bort fra Ingemanns romantiske Middelalder, han bragte mig til at se Slesvigs Historie mere uhildet. Personlig kan jeg ogsaa takke ham for megen Velvilje, jeg som aldrig blev egentlig Historiker af Faget, ikke Gransker uden af Stednavne.

Den øvrige Historieundervisning dengang forbigaar jeg med Tavshed. I Historie-Auditoriet hang Kartoner til Constantin Hansens Billeder i Universitetets Forhal. Dem studerede jeg i kedelige Timer i al deres Linjerenhed og deres klassiske Holdning. Hvorfor tænker Universitetet ikke paa som Indledning til Studierne at fortælle de unge om denne Forhal og om Festsalen med? Selv meget intelligente, flere Aars Studenter, aner ikke, hvad det er for Vægge, de daglig færdes indenfor. Der er vist ogsaa andet, Universitetet forsøm-

mer, men hvad skal det stille op med det Utal Studenter, der nu færdes indenfor dets Mure. Vi var 200 Russer i 1878, nu er der 1400.

Jeg benytter Lejligheden til at nævne tre Historikere udenfor Universitetet, til hvem jeg er i Skyld paa forskellig Vis. Den ældste betydelige Mand, jeg har været i Berøring med, Aarsagen var vor fælles fynske Patriotisme, blev »Geheimarkivar Wegener den brave«, født 1802. Nu er han ikke engang en Saga blot, nu er han udenfor Historikernes Kreds ganske ukendt. Han havde dog den rette historiske Indfølgsevne og en udmærket Gave til Fremstilling, men han blev paa Grund af medfødte pedantiske Svagheder og paa Grund af mange politiske Gøremaal og Arbejder for Frederik VII saa lidet produktiv. Den anden er den gamle Præst Holger Fr. Rørdam, der i et stille Arbejdsliv blev den bedste Kender af vor lutherske Præstehistorie, og den tredje Rigsarkivar A. D. Jørgensen, Wegeners Efterfølger. Hans Betydning som Historiker staar endnu klar — han døde altfor tidlig; at han var Slesvigernes klogeste Vejleder i deres trange Udlændighedstid, er

ogsaa kendt. Han skriver i sine Erindringer, at han kunde ønske som gammel at sidde ved Sokrates' Fødder. H. P. Hanssen og jeg tør vel sige, at vi har siddet ved hans Fødder. Han tog med største Jævnhed mod de unge Mænd og kunde Timer igennem udvikle sine Anskuelse for dem, om slesvigsk Politik eller historiske Problemer eller om Mennesker, ogsaa dem, han ikke kunde lide. Man følte, at han klarede sine Tanker, medens han udviklede dem for lyttende unge. Men hans Jævnhed skyldtes ogsaa hans forstaaende Humor og hans Respektløshed overfor Middelmagdheder, selv om de var højt paa Straa. Dog bag denne Jævnhed anedes den bundne Lidenskab, der laa inderst i ham og saas dybest i hans Øje. I større Kredse, samlede om den sønderjydske Sag, var det en Nydelse at iagttage hans taktiske Klogskab. Han skulde ogsaa engang have været Minister, vistnok i et Overgangsministerium, da Estrup var færdig.

Jeg mindes endelig med Tak, for at vende tilbage til Universitetet, 43 Aars Samarbejde med Professor Høffding i Foreninger, der havde Sønderjylland til Virkeomraade; det har varet til i

Fjor, da han trak sig tilbage. For den stille Lærde var det en Glæde at arbejde med i en praktisk Sag; tog han end ikke Initiativ, var han altid redebon til at gaa ind paa andres; han tænkte altid til Bunds de Opgaver, der forelaa. For min personlige Livsopfattelse har jeg fundet Stadfæstelse i hans Bog om den store Humor.

Men saa kommer jeg til de to, der paa afgørende Maade har grebet ind i min Tilværelse, den ene, til hvem jeg kun har lyttet, Julius Lange, og den anden, Georg Brandes, hvem jeg og min Hustru i senere Aar kom til at staa nær, selvfølgelig i Forhold til hans aandelige Overlegenhed. Hvad vi lærte at kende hos ham personligt, var hans Hjertes Godhed, han der ikke tænkte paa sig selv, naar han kunde gøre enten andre Mennesker eller nødlidende Folkeslag Tjenester. Dagen før han døde, mindedes han os og sendte os en Hilsen. Men paa Talerstolen har jeg hørt dem begge, Lange, da han havde brune Haar og da han fik hvide, Brandes, fra hans Haarmanke var sort, og til den blev hvid. Fra Skoletiden havde jeg kendt dem begge paa Prent. Jeg husker den Dag, da jeg fra Læseforeningen i Odense hentede Langes Bearbejdelse

af Lübkes Kunsthistorie; jeg mindes, hvorledes jeg slog oppaa maa og faa og kom til at dvæle ved Billedet af Palazzo Sauli i Genova, maaske mit første Renaissance-Indtryk; jeg havde ogsaa læst hans Lu ret forældede Bog om dansk Malerkunst; han havde dengang endnu ikke haft den store Kunst til Sammenligning. Men Brandes kendte jeg fra min stadige Kundskabs-Kilde: »Illustreret Tidende«; hans Teateranmeldelser under Mærket »Gb.«, hans Artikler om Goldschmidt, Afhandlingen om det uendelig store og det uendelig smaa i Poesien: »Nu brækker jeg din lille Finger, Henrik, hvis ej du siger mig den hele Sandhed«. Den Gang anede jeg ikke, hvilken farlig Revolutionsmand han var, men da vi i Slutningen af Skoletiden havde læst de indtil da udkomne Bind af »Hovedstrømninger«, var vi klare derpaa, og han blev et af vore Diskussions-emner. Ved Siden deraf nød vi al Sødmen i hans Bog om de danske Digtere. Nu havde vi dem paa Katedret, Brandes dog kun engang, mens han var bosat i Berlin, men siden saa ofte, indtil han 1922 holdt sine sidste indtagende Foredrag om Homer og Hellas — denne Gang i selve Solennitetssa-

len. At skildre de to Mænd, de ypperste danske Humanister, i deres Venskab og i deres saa forskellige Optræden behøves ikke her. Er der to Bøger, jeg anbefaler unge til Læsning, er det Goethes »Dichtung und Wahrheit« og Langes Brevveksling med Brandes. De giver begge, hvorledes en Ynglings Liv skal være. Hvor nød man bare deres Optræden paa Katedret, hvor var de forskellige, den ene klassisk skøn og fast som et Fjæld, ophøjet, roligt afvejende, den anden med uregelmæssige Træk, men bare Liv, Ild, Glød, Appelleren, Incitation, Indtrængen. Held det Land, der samtidig har fostret de to, lykkelige de unge for al deres Fremtid, der har været modtagelige overfor dem.

Til min Interesse for Slesvig — jeg har allerede nævnt første Gang, jeg hørte en kendt Slesviger tale — bidrog maaske oprindeligt min topografiske Interesse. Som jeg ser mig sidde foran Bogen med »Dejlig er den Himmel blaa«, ser jeg mig ogsaa som Dreng ligge paa Gulvet med Priors — meget daarlige og hæslelige — Kort over Slesvig under mig i Færd med at iridsuge Stednavnene; jeg var dog saa gammel,

at jeg vidste, hvad Immervad og Eggebæk betød i Erik af Pommerns Historie; jeg fulgte ogsaa de danske, de slesvig-holstenske, de preussiske Hæres Bevægelser i vore sidste Krig paa dette Kort. Jeg vil dernæst nævne en Bog, som ogsaa kom til at betyde noget for mig. I 50-erne udkom en Række typografisk set meget smukke Værker. Jeg nævner Sv. Grundtvigs store Udgave af Folkeviserne, Edv. Erslevs »Den danske Stat«, Puggaards »Møns Geologi«, Botanikeren Vaupells »De danske Skove«, og nu her Villh. Holst's Bog om den første slesvigske Krig med naive, men smukke Træsnit. Gennem den ligesom senere gennem Oberst Vaupells Krigsbøger kom jeg ind i Slesvigs nyere Topografi og i dets Valpladser. I »Illustreret Tidende«, mit ugentlige Studium, var ikke sjældent slesvigske Momenter fremdraget; jeg nævner Afbildning af det pragtindbundne Eksemplar af Saxo, som slesvigske Kvinder overrakte Kronprinsesse Lovisa ved hendes Ankomst til Danmark 1869:

I Fjendevold vi sidder
ved Tyras brudte Led,
men i al Danmarks Glæde
vor Røst skal klinge med.
Du Nordens Kongedatter
forstaar jo vort Sprog osv.

Aaret efter kom saa den fransk-tyske Krig, hvor Forhaabningerne først var saa store, og Nedslaaetheden siden endnu større. Jeg ser mig paa Skolens Trappe en Morgen modtage Efterretningen om Overgivelsen af den franske Hær ved Sedan.

Men nok en Incitation og maa-ske den vigtigste var, at jeg til Skolekammerater havde Sønner af Embedsmænd, som indtil 1864 havde været ansatte i Slesvig. Med Fædrene gjorde jeg ogsaa Bekendtskab: H. F. Rørdam, som jeg før har nævnet, var i dette Aar blevet fordrevet fra Satrup midt inde i Angel; den havde været Præst i Sørup i Angel, den i Eskris i Angel, den i Stenbjerg i Angel, den i Husby i Angel, den havde været Diakon i Grumtoft i Angel, der var en Søn af Pastor Johansen, der havde været Præst i Haderslev; en Kammerats Fader var Flensborger og havde grundet Hagen & Sievertsens litografiske Etablissement i Odense. Den enes slæbende Haderslevdialekt og den andens noget mangelfulde Flensborg-Sprog lyder endnu i mine Øren. Hvor føltes det hos begge haardt ved Siden af det bløde Fynsk, vi andre talte. Men i første Række maa jeg nævne

Niels Hjort, som var født paa Lyksborg i Angel, men hvis Fader i 1864 var Præst ved Michaels Kirken i selve Slesvig By. Det blev naturligt, at ens Optagethed gjaldt denne sydligste Del af det gamle danske Rige; Hjorts Fader glemte aldrig sin Ungdoms Gerning dernede, den var altid i hans Tanke og Tale. Han forsvarrede i en Pjece de danske Sprogreskripter overfor Biskop Martensens Angreb i dennes Erintringer; andre Præster som H. F. Rørdam erkendte, at det var blandt en tysk Befolkning, man havde virket.

Naturligt derfor at Hjorts og min første Udflugt til Slesvig 1879 gjaldt disse Egne. Jeg har ved Lejlighed skildret den og skal ikke her komme tilbage dertil; vi kom til Flensborg og til Danevirke. Vor Betagethed var stor; vi var stemte ved hvert Hus undervejs; lød endnu vort Modersmaal derinde? Jeg nævner denne Færd kun for at minde om Hjorts senere Indsats i Striden. Første Gang, da hans vældige Energi gjorde ham til Føreren i Jordkampen, hemmeligt maatte det blive, anden Gang da han aabenlyst i Krabbe-Affæren kastede Handsken til dem, der efter hans Mening vilde svige Danmarks Ære.

Ogsaa mit næste Besøg i Slesvig 1882 gjaldt fortrinsvis de sydligere Egne; der traf jeg første Gang Redaktør Jessen, og vi havde et venskabeligt Forhold i adskillige Aar; saa maatte man træffe Valget mellem ham og H. P. Hanssen, og jeg gik til den sidstes Side.

Det var mine Læreaar i Slesvig; mit senere Forhold til dette Land og dets Folk skal jeg ikke udtale mig om.

Hvornaar gik Begrebet »Norden« op for en? Det staar ogsaa ganske klart for mig. I Fr. Barfods »Fædrelandshistoriske Digte« var der et Tillæg af svenske Sange. Bogen var saa gammel, at der ikke var en tilsvarende Samling norske, for Norge havde endnu ikke faaet sin store Litteratur. Jo, der var Welhavens »Hellig Olaf stod ved Fjorden med sin Hær«. Men i den Bog har jeg første Gang set Svensk paa Tryk. Der stod »Kristallen den fina som solen månd' skina«. Der stod den gamle Frihedsvise: »Det var en man hette Engelbrecht, om honom skall börjas denna dikt, i Sverige var han födder«. Men fremfor alt betoges jeg af Velklangen i »Till tings! till tings! budkavlen går kring berg og

da, kung Ring är död, nu förestår et kungaval.« Fra da af har jeg kunnet læse Svensk. Norsk-dansk Rigssprog var der jo saa godt som ingen Forskel paa dengang. Ibsen laa maaske i »Brand« eller »Per Gynt« ikke for Ungdom, men »Kongsemnerne« betog mig, vel ogsaa fordi det var historisk. Nu staar dette Værk for mig med adskilligt hult, men ogsaa med gribende Poesi som i Samtalen mellem Skule og Jatgeir Skjald, og hvilken spændende Handling! I mine Studenteraar kom saa hans moderne Dramaer til. Asbjørnsens Eventyr dernæst, men fremfor alt Bjørnsens Digte, ikke hans Solstraa-
 lefortællinger om Bønder, som jeg dengang læste, men ikke siden har aabnet. To Former for hans Poesi derimod, først de tilbageskuende Digte, Digterne om de døde eller de ældede. De pragtfulde Henvendelser til Welhaven og til Vinje, de storlaaede, højtpoetiske, gribende Kvad om de hedengangne, P. A. Munch, Kierulf, Ueland, Schweigaard, Grundtvig. Og saa den sammenbidte, haabløse Energi i »Bergliot«, den rørende Klage af Magnus den blinde, den længselsfulde Intethedsfølelse i Ivar Inge-mundsens Kvad, den bitre Erken-

delse af, at den, der fik Glæden helt, maa bære Sorgen helt, i Taylors Sang. Paa den anden Side hans Digte til Danmark i 1864 og maaske allermest Slutningsdigtet, Henvendelsen til os alle:

Jeg sender disse sange hen
 på venners bøn til kvinder, mænd,
 i Nordens trende lande.

At Finlands folk blandt dem er med
 til sangen under nærreled,
 må jeg med tak jo sande.

Jeg husker første Gang jeg observerede Landsmaalet, jeg har endnu den Bog, hvorigennem det skete: »Vintergrønt«, en nordisk Antologi, udgivet af Chr. Richardt; der stod to Digte, som ogsaa betog mig med deres Vellyd; det var Vinje's: »Nu ser eg atter slike fjell og dalar, som deim eg i min første ungdom såg« og »Du skog! som böygjer deg imot og kysser denne svarte å«. Fra da af har jeg kunnet læse Landsmaal. Jeg husker fra min sidste Skoletid, hvordan netop Vinjes »Ferdaminni« betog mig ved sin Friskhed, sin Springskhed. Det forekommer mig, at Landsmaalets Prosa ikke siden da har vundet i Lethed og Bøjelighed. Men Landsmaalsvers kan ogsaa sprogligt være saare skønne.

Fra de unge Dage har jeg ikke blot saaledes kunnet læse Norsk og Svensk, men været nordisk interesseret. Dertil bidrog saa ogsaa min danske Poesilæsning, Grundtvig og Ingemann, f. Eks. den sidstes: »Dronning Margrethe«, der ender med: »Og der var Fred og Kærlighed i Norden«. Men ogsaa de egentlige skandinaviske Digtere: Carl Ploug, Hostrup og Chr. Richardt, hvortil slutter sig Nordmændene Bjørnson, Ibsen, Andreas Munch og med en anden Tone Svenskerne Geijer, Tegnér og Malmstrøm. Da jeg noget før Verdenskrigen fik lavet en Konfirmationsbog til Udbredelse i Slesvig og indeholdende af betydelige danske Forfattere Skildringer af dansk Kultur helt tilbage til den forhistoriske Tid, valgte jeg som Motto paa Bogens Bind, overført paa Dansk, Geijers Ord:

»Från fäder är det kommet,
till söner skall det gå,
så långt som unga hjärtan
ännu i Norden slå.«

Det er i min egen Ungdom, jeg har nemmet de Linjer.

Nu forekommer det meste af Plougs Poesi mig som Retorik, noget af den ligefrem bombastisk, og jeg maa tilstaa, at jeg aldrig har kunnet lide »Længe

var Nordens herlige Stamme« med dens brovtende Udtalelse om, at det er Norden, der skal føre til Sejrr Folkenes Sag. Enkelte af hans Digte er dog udødelige.

Da jeg næret ved alt dette her blev Student, bedrøvedes jeg ved at mærke, hvor lidet mine skandinaviske Sympatier fandtes i Studenterverdenen eller der kun traadte frem i Fraser ved de obligate Lejligheder. Saa søgte jeg i min Naivitet Trøst hos den naiveste af alle Skandinaver, den gamle Frederik Barfod. Han gjorde selvfølgelig sit bedste for at give mig Trøsten. Alt i 1848 havde han maattet garantere den svenske Digter Sommelius, at Danmark havde Retten i det slesvigske Spørgsmaal, før Svenskeren vilde gaa med som frivillig. Jeg har ogsaa engang i mine Studenterdage søgt Oplysning hos mit Barnsomsorakel Vilhelm Birkedal. Jeg har allerede som ung Student været optaget af Spørgsmaalet om Danmarks fremtidige Grænse, for jeg spurgte ham om hans Mening derom. Hans Svar var meget betegnende for Datidens Nationalromantik: »Hvor Uffe slog og vandt, er Danmarks Grænse«, altsaa ved Ejderen. Ak,

med Grundlag i et Sagn, der ikke direkte angaar os danske, men Anglerne, og dertil i Nutids poetiske Omskrivning, derefter skulde Grænsen sættes. Jeg ved bestemt, at jeg allerede dengang studsede ved Svaret. Det maa have været i 1880.

Som jeg blev skuffet i mine skandinaviske Drømmerier, der ingen Støtte syntes at have i vor daværende Studenterverden, saaledes blev ogsaa min Opfattelse af Sverige og Svenskhed gennem adskillige Aar en anden, da jeg kom disse Begreber nærmere.

Jeg blev opfordret til at søge det Øhlenschläger-Tegnér'ske Stipendium og var fire Maaneder i Uppsala i 82—83. Jeg kan ikke nægte, at min Skandinavisme da foreløbig fik et Stød, men det var af en særlig Grund. Sverige havde staaet for mig indtil da som det betydeligste Land i Norden, men jeg blev sørgelig skuffet, da jeg af tilfældige og personlige Grunde var blevet Medlem af Gestrik-Hälsinglands »Nation«. Jeg reagerede mod den Konservatisme og den Smaalighedsaand, som der holdt sig, hvor de unge Studenter var under Tilsyn af de ældre og de ældre igen af Inspektør og Inspektør igen af en Professor, dengang

Universitetets Rektor, Sahlin, den officielle Repræsentant for den kongelig Bostrømske Statsfilosofi, der jo mandede ud i Antagelsen af, at alt var saare godt i Verden, og i Sverige var alting bedst. Der var meget snævert, selv om jeg personlig fik god, hjertelig Modtagelse. For et Par Aar siden traf jeg i Linkøping en Kammerat fra den Tid, Lektor Risberg, Ledamot af Domkapitlet, og vi fornyede vort Venskab. Han er Salmedigter, Oversætter af de klassiske latinske Digtere, og han har været paa Tale til at blive Medlem af »de aderton«, af det svenske Akademi. Hvor forekom ikke da Forholdene i Danmark mig friere, mere fremskredne. Men samtidig med, at der i Gestrik-Hälsinglands og andre smaa »Nationer« herskede den yderste Konservatisme, var der i Stockholms »Nation« det heftigste Røre. Der var de nye europæiske Tanker trængt ind, lidt senere end i Danmark. Der stiftedes netop da »Verdandi«. Derved var de ledende Staaf, Hjalmar Branting og Carl Lindhagen. Staaf og Branting er døde, Lindhagen har jeg senere personlig lært at kende, hans store Interesse for Danmark og det danske Sønderjylland. Om alt

dette anedes intet i min »Nation«, man var ligesom hermetisk indelukket. Nu er jo Sverige vel nok det mest fremskredne Land i Norden ved sin materielle Stilling, og gennem dets nye Digtning, mest gennem Frøding og Karlfelt, blev det mig atter saare kært. Den første saa let tilgængelig for os danske ved Følemaade og Udtryksform, den anden saa genuin svensk. Atter her minder jeg om Versets Betydning for mig og vel ogsaa for mange fler.

I politisk Henseende kom jeg i det Herrens Aar 1885 til et ganske bestemt Standpunkt. Mens jeg i Skolen maaske bare af Gymnasiastvigtighed kan siges at have hældet til Højre eller bedre sagt været nationalliberal, var jeg i mine Studenteraar blevet mere flydende i mine Anskuelser, men Overgangen til den absolute Opposition skete bevidst, bestemt, i det nævnte Aar. Naar man i Udlandet, hvor jeg dengang opholdt mig i længere Tid, spurgte mig om, hvordan regeres Danmark, skammede jeg mig dybt over at skulle fortælle om Estrups Retsbrud, og dermed var givet, til hvilken Side jeg fra nu af kom til at høre.

Men min Interesse for Sønder-

jylland blev jeg stedse tro. Den næredes gennem mit Samliv med min Ruskammerat Johan Ottosen, ham, der har digtet »Det haver saa nyligen regnet«. Som min første Samtale med Niels Hjort fandt Sted under en Vandring rundt om Nyborg Volde, saaledes indleddes mit Venskab med Ottosen med en lignende paa Vestervold, som dengang stod endnu. Om mine fortsatte Besøgdernede vil jeg her ikke tale, men nævne, at jeg i 1885 var Gæst nogle Maaneder hos Redaktør Jessen i Flensborg, og at jeg allerede dengang kunde skønne, at i Flensborg, hvorom min Interesse hidtil især havde drejet sig sammen med de mellemslesvigske Egne, nu kun et Mindretal var dansk, et Mindretal, som selvølgelig skulde støttes. Men det blev nu Nordslesvig, der kom til at staa mit Hjerter nærmest. Jeg tror, en Grundfølelse hos mig er Angst, i dette Tilfælde for Danskhedens Tilbagegang dernede, men samtidig en Stolthedsfølelse, personlig og paa mit Fædrelands Vegne. Ud fra begge disse Forudsætninger skabtes hos mig Trangen til i stort og smaat at undersøge Forholdene dernede, ikke bare som visse Folk herhjemme har paa-

staaet, af en ren skematisk følelsesløs Dragen mod Tal og Statistik. Jeg har aldrig interesseret mig for Tallene alene, men ogsaa for Personernes Værdier, saa vidt jeg evnede at dømme om dem. »Was du ererbt von deinen Vätern hast, erwirb es, um es zu besitzen«, kunde jeg have gjort til mit Motto.

Til min store Glæde er jeg paa mine ældre Dage kommet ind i Arbejde for Samfølelsen i Norden, og jeg takker i høj Grad de Folk, som har taget mig med dertil, baade i Foreningen »Norden« og i det »Lachmannske Fond«. Til at komme med i dette Fonds Styrelse har sikkert min Anskuelse om Nordens Sydgrænse haft noget at sige. Paa den anden Side ved jeg, at naar jeg i 1918—19 var saa ivrig for en Grænse, saa national som muligt, var det ogsaa af Hensyn til, hvorledes Sverige og Norge i Fremtiden vilde stille sig til den og dermed til Danmark.

Medens jeg til Artium fik særdeles gode Karakterer baade i de gamle Sprog, i Historie og i de danske Stile — vi havde ikke dengang nogen mundtlig Prøve i Modersmaalet — maatte jeg nøjes med g ÷ i Fysik, men det var

til Dels min egen Skyld. Som Grundtvigianer foragtede jeg alt, der ikke var af »Aand«, og følte det næsten som min Pligt at forsamme dette Fag. Naa, det kan jo ogsaa være, at der i Underbevidstheden var en Følelse af, at jeg ikke havde megen Begavelse overfor Naturvidenskaberne. Nej, Historie og Poesi var Livsmagterne. Nu derimod skammer jeg mig over, at jeg dengang satte saa liden Pris paa disse Fag. Ak, hvor bliver man i vore Dage overvældet af de nye og store Resultater med Hensyn til Verdens Indretning, som geniale Videnskabsmænd har udgrundet. Fra det uendelig store til det uendelig smaa, fra de fjerneste Stjerner til Elektroner og Ioner, Hormoner og Kromosomer. Sommetider har man et lille Smil tilovers for Historikerne, der tumler med de smaa Mennesker, om hvem de dog ved saa lidet, mens de intet kender til de fysiske Fænomener, som begrunder det altsammen og giver en den dybeste Ærbødighed for Livet i dets Helhed. Men en Ting gør en næsten angst, at Videnskaben netop under sin større og større Indtrængen i Gaaderne bliver mere og mere uforstaaelig ikke blot for den store Mængde,

men ogsaa for dem, man kalder dannede.

Hvornaar kan min Gæring, min Klaring med Hensyn til Livsopfatning siges at være bleven færdig? Det har været i 1885—86, da jeg i Udlandet i forholdsvis Ensomhed — udenfor Paavirkning hjemmefra — gjorde op med mig selv. Ja, nu siger jeg det saa afgjort, men Erkendelsen deraf stod vel dengang ikke saa klart for mig. Jeg har allerede nævnt, at fra da af havde jeg et fast Standpunkt i politisk Henseende, det samme gælder i religiøs, hvad jeg ikke nærmere her skal omtale. Forlængst havde der været Brydninger i mig, nu følte jeg mig frigjort. Aldrig har jeg dog glemt den Gæld, jeg staar i til Grundtvig og hans Venner. Jeg har tilhørt to Tidsaldre og har maaske Lov til at regne dette for en Fordeel for mig; jeg vil gerne forstaa baade gammelt og nyt og bedømme alt menneskeligt ud fra dets Forudsætninger. En kosmisk Følelse, som efterhaanden helt svandt ind hos Brandes, har udviklet sig med Alderen, Følelsen af Altets Udstrækning og Ophejethed og Respekten for de Love, der ligger bag Fænomenerne. Det yngre Digterkuld skylder jeg stor Tak, men som jeg engang

har ytret, jeg kan ikke gaa med Helge Rode ind »under de grønne Træer«, jeg bliver med Ludvig Holstein »paa den grønne Mark«.

Professor Birch ønskede forleden, da han blev 60, at leve 5 Aar endnu for at se, hvorledes det vil gaa med den russiske Femaarsplan. Jeg kunde ogsaa have mine Ønsker, store og smaa, at se Whiskyen fortrængt af ædlere Drikke, at opleve Nationalmuseets Indflytning, for at nævne noget af de mindre, men jeg har som Følge af min Alder ringere Sikkerhed for at opnaa dette, end Professor Birck har det med sine. Mine store Ønsker beholder jeg for mig selv, de har saa liden Udsigt til at realiseres i min Levetid.

Naar jeg nu ser ud over mit Liv, bilder jeg mig ind, at jeg altid har haft Selvkritik nok til at erkende, at jeg ikke i mindste Maade har været skabt til at blive Høvding og derfor altid har været tilfreds med at have været et Led i en Kæde, en Tjener..

Goethes Formaning har jeg lagt mig paa Sinde:

Immer strebe zum Ganzen, und
kannst du selber kein Ganzes
sein, als ein dienendes Glied
schliess an ein Ganzes dich an!